Cetatea Cavalerilor Nr.1(5)/ IANUARIE 2021

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

Partenie Cosma – un mare patriot, jurist și filantrop al Bihorului și Transilvaniei

Pr. Dorel Octavian RUSU

„Avocat de mare prestigiu, reputat om politic, economist de faimă, filantrop și sprijinitor consecvent al Bisericii străbune bihorene, Partenie Cosma a străbătut în viața sa una dintre cele mai frământate perioade din istoria Transilvaniei, în cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea și începutul celui următor, fiind unul dintre cei mai reprezentativi fruntași români care s-au angrenat și au contribuit eficient la făurirea acestei istorii. S-a alăturat cu toată ființa și capacitățile sale în vâltoarea luptelor naționale pentru dreptate socială, economică și politică a românilor aflați sub stăpânire austro-ungară, care au culminat cu izbândirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, rămânând în cartea neamului și în conștiințele contemporanilor săi ca un eminent și luminat om politic, strălucit orator, unul din cei mai însemnați ctitori ai organizării financiare, juridice și economice din Transilvania și un generos mecena pentru susținerea prin burse și ajutoare materiale a tinerilor studenți români ardeleni.

***Teodor Neș, în binecunoscuta sa carte* Oameni din Bihor, *sintetizează elogios chipul lui Partenie Cosma astfel:* „Patru însușiri cardinale – patru pietre unghiulare – stăteau la temelia minunatei sale arhitecturi sufletești. O logică consistentă, o dialectică de jurist de o clasică factură, cu sclipiri de oțel, se îmbina cu intuiția limpede a realităților economice și amândouă erau însuflețite, dinamizate și colorate de o viață afectivă bipolară: naționalistă și religioasă."1**

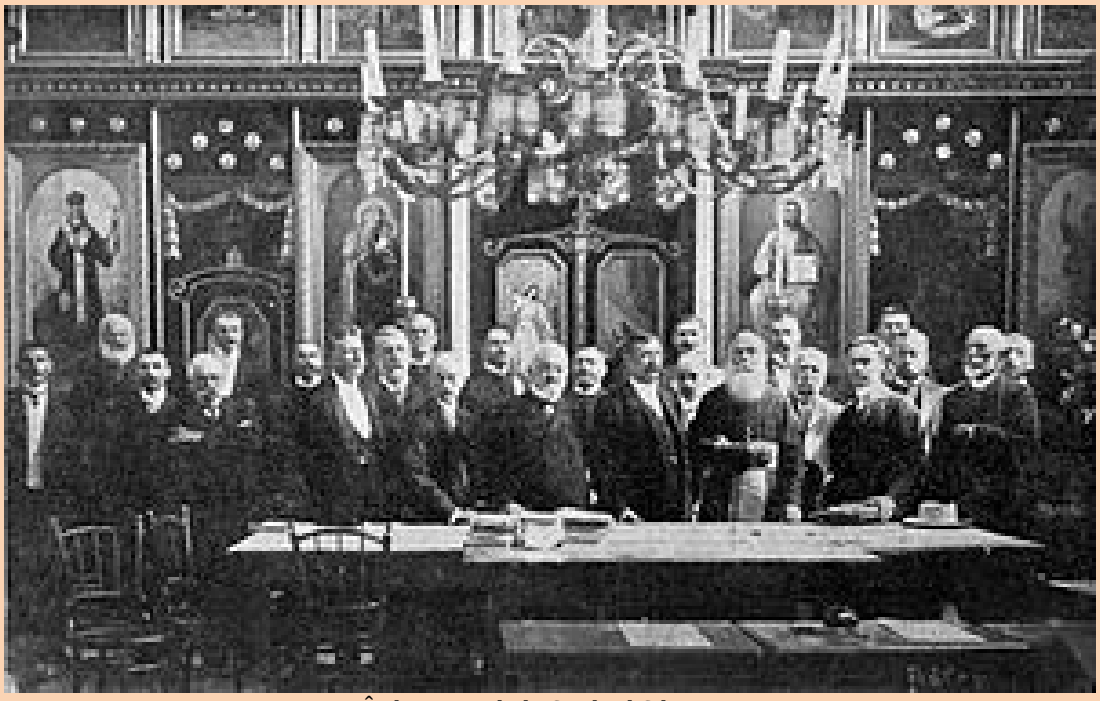

În biserica de la Șimleul Silvaniei

Obârşia şi studiile

Partenie Cosma s-a născut în Beiuş, la 31 ianuarie 1837, din părinţii George şi Ecaterina. A fost botezat şi miruit la 7 februarie 1837, în biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil din Beiuş, de către preotul Pavel Pop, iar naşă i-a fost Ecaterina Vaş. A primit în familia sa o bună educaţie morală şi religioasă şi în casa lor nimeni nu se aşeza la masă fără să-şi fi făcut cu evlavie semnul crucii.
Studiile primare şi liceul le-a făcut în Beiuşul natal, iar cele universitare la Arad, cu trei semestre de studii teologice, şi la Budapesta, unde urmează Dreptul, specializându-se în Drept comercial cambial.

Calităţile intelectuale şi rezultatele la studii l-au recomandat şi i-au atras atenţia lui Emanuil Gojdu, care l-a chemat să lucreze şi să se specializeze practic în biroul său avocaţial budapestan, unde a avut ocazia să cunoască multe personalităţi marcante ale vieţii politice şi economice româneşti, făcându-şi astfel şi o fructuoasă ucenicie pentru activităţile sale de mai târziu. *„Mediul naţional şi creştinesc din casa lui Emanuil Gojdu au înrâurit fără îndoială zestrea afectivă a lui Partenie Cosma* 2, notează Teodor Neş.

Ca student, a fost cântăreţ la strana bisericii greceşti ortodoxe din Budapesta. Totodată, în anul 1861 a fost solicitat ca în calitate de corespondent să trimită regulat ştiri şi note ce au fost publicate în foaia bisericească *Telegraful Român* a Mitropoliei şaguniene din Sibiu. În acelaşi an a intrat, împreună cu un alt tânăr bihorean, Alexandru Roman, care la rândul său va deveni o personalitate în luptele naţionale, în redacţia ziarului *Concordia*, întemeiat de Sigismund Papp, dar curând părăseşte redacţia, datorită atitudinii şovăitoare a lui Papp, care oscila între poziţia instransigentă a patrioţilor români şi politica guvernelor maghiare la Budapesta.

Avocat în Beiuş şi deputat în Dieta din Budapesta

După absolvirea Facultăţii de Drept în 1861, în anul următor trece examenul de titularizare ca avocat şi se întoarce la Beiuş, unde îşi deschide un cabinet avocaţial propriu, dobândind în scurt timp o tot mai mare notorietate în mijlocul comunităţii beiuşene şi apoi în tot Bihorul. Se alătură cu entuziasm fruntaşilor luptători pentru promovarea idealurilor naţionale şi promovarea intereselor românilor, în confruntarea politică, economică şi socială, cu autorităţile statului austro-ungar, între care cei mai de seamă erau Emanuil Gojdu, Nicolae Jiga, Iosif Vulcan, Alexandru Roman, Miron Romanul şi alţii.

Partenie Cosma a fost iniţiatorul şi organizatorul multor forme şi modalităţi de desfăşurare a activităţilor politice şi culturale ce toate convergeau spre înfăptuirea unităţii naţionale a tuturor românilor. Una dintre iniţiativele cele mai însemnate, în acea fază, a fost înfiinţarea *Casinei Române* din Beiuş, care a funcţionat ca un centru mobilizator al vieţii şi spiritului naţional, ca loc de întâlnire şi întrunire a românilor.

Drept urmare, în anul 1872, Beiuşul, cu populaţie majoritară românească, îl alege ca deputat în Parlamentul maghiar de la Budapesta, pentru a purta şi reprezenta interesele acestora şi ale ţinutului în forul legislativ.

Începe astfel o perioadă efervescentă, de deplină implicare curajoasă şi fermă, în care Partenie Cosma vine cu intervenţii susţinute de argumente solide şi temeiuri juridice incontestabile în care pune pe tapet, rând pe rând, toate doleanţele celor care l-au mandatat. *„Discursurile sale parlamentare, fulminante, logic închiegate, energice, se îmbie insistent să fie adunate într-o broşură ca documente a felului cum a înţeles această figură să-şi slujească neamul*, sintetizează limpede Teodor Neş. 3

În cele trei legislaturi în care a fost ales ca deputat 1872-1881, Partenie Cosma n-a purtat doar propriile opţiuni şi convingeri, ci a fost trâmbiţa dezbaterilor şi concluziilor purtate de românii din vestul românesc şi din Transilvania în mai multe Adunări Naţionale, între care cele mai importante au fost cele de la Timişoara, din 7 februarie 1869, şi Arad, din 9 mai 1872, care au cristalizat strategiile şi coordonatele luptei naţionale, chiar dacă uneori părerile unora sau ale altora i-au împărţit pe români în *activi* şi *pasivi*, adică cei care considerau că poziţiile şi atitudinile în confruntarea cu autorităţile statului maghiar trebuie să fie intransigente, făţişe, fără echivoc şi cei care erau de părere că ar fi mai bine să aibă o atitudine conciliantă, diplomatică şi fără să-i înfrunte deschis pe guvernanţi. 4

Taberele celor două orientări s-au constituit în două partied româneşti: *Partidul Naţional Român din Transilvania*, fondat la 7 martie 1869, sub preşedinţia lui Ilie Măcelariu şi *Partidul Naţional Român de*

sine stătător din Ungaria şi Banat, condus de Anton Mocioni. Prin gândirea sa realistă şi vizionară, avocatul Partenie Cosma a reuşit ca prin tratative eficiente să apropie cele două tabere ajungându-se la înfiinţarea, prin unificare, a *Partidului Naţional Român*, singurul partid naţional, fiind ales ca primul său preşedinte. A fost partidul care va avea un rol major în drumul furtunos către Marea Unire, conducând acţiunile românilor de dincolo şi de dincoace de Munţii Apuseni, astfel ca *„fiecare român să poată contribui la stabilirea programei politice a naţiunii sale”.* 5

După formarea P.N.R., Partenie Cosma, împreună cu alţii, a militat pentru înfiinţarea unui organism politic în cadrul partidului care să coordoneze întreaga mişcare naţională în Transilvania şi care să se situeze deasupra grupurilor sociale şi ale intereselor regionale.

În condiţiile în care politica şovină şi presa maghiară duceau o campanie sistematică antiromânească, Partenie Cosma a cerut cu fermitate în Parlament *„să se asigure prin lege, pe baza perfectei egalităţi, drepturile inalienabile ale tuturor naţionalităţilor şi să se corecteze prin legi speciale situaţia din Ardeal*”.6

Nouă ani a răsunat glasul ferm al lui Partenie Cosma în Dieta din Budapesta şi n-a fost lege dezbătută la care să nu ia cuvântul, având satisfacţia ca unele din propunerile sale să se impună şi să fie aprobate.

Între imperativele pe care le-a adus la tribuna parlamentară au fost: păstrarea limbii române în şcolile româneşti din Ungaria, interpelare pentru acordarea subvenţiei de 4.000 de coroane pe seama Liceului ortodox român din Braşov, corectarea procedurilor civilă şi penală la Ministerul de Justiţie, analizarea şi respingerea proiectului de lege asupra taxei de timbru, unde are amendamente aproape la fiecare articol, combaterea legii discriminatorii a alegerilor de deputaţi, folosirea legală a limbilor naţionalităţilor nemaghiare, apărarea lui Victor Babeş, a cărui extrădare s-a cerut pentru un articol al său apărut în ziarul *Albina* în, 1873, criticarea proiectului de lege electorală care nedreptăţea flagrant pe transilvăneni, cărora li se cerea să aibă în proprietate 36 jugăre de pământ pentru a avea dreptul de alegător, în timp ce celor din Ungaria doar 8. Protestând contra atributului de *străin*, ce se dădea românilor, P. Cosma aduce şi argumentul vechimii naţiei române în vatra sa, afirmând: *„Neg că d-l ministru ori altul, în patria aceasta, şi-ar putea duce mai departe arborele genealogic decât şi-l poate duce şi cel din urmă opincar român*”. 7

Catalogat ca un element duşmănos şi periculos, detestat şi urgisit de oficialităţile maghiare în timpul terorii instituite de ministrul Koloman Tisza, prin uneltiri, înscenări şi ameninţări, lui Partenie Cosma i s-a smuls mandatul de deputat, la alegerile din anul 1881 şi a fost impus în locul lui un fidel al guvernanţilor, Véghsö Gellért, pe care l-au menţinut până în 1896. Deşi se considera român, el a fost un renegat, iar după el Beiuşul a fost reprezentat în Dietă de doi deputaţi unguri şi astfel el n-a mai contat o vreme în viaţa politică românească.

Credincios devotat şi bun ortodox practicant, Partenie Cosma a ajutat mult şi s-a îngrijit de bunul mers al instituţiilor bisericeşti din Beiuş şi multă vreme a fost notar al şedinţelor Comitetului parohial ortodoxţ

Director al Băncii Albina *din Sibiu*

În anul 1876, părăseşte Beiuşul şi se mută la Sibiu în calitate de avocat al Băncii Albina. În scurt timp a devenit membru în directoratul Băncii şi apoi a fost ales director executiv, funcţie în care a dat dovadă de o deosebită capacitate de conducere şi organizare in domeniul financiar-bancar, fiind considerat de contemporani un adevărat guvernator al sistemului acestui domeniu în Transilvania. 8

În anul 1880, Partenie Cosma, împreună cu Gheorghe Bariţ, a convocat la Sibiu o largă consfătuire a fruntaşilor români, în care s-a întocmit un program de acţiune politică unitară pentru românii din Ungaria şi Transilvania. Acestei consfătuiri i-a urmat *Conferinţa Naţională* din anul l881, al cărui comitet executiv a fost condus de Partenie Cosma.

Au urmat mari frământări politice, prin care românii s-au manifestat deschis în faţa opresiunilor statului maghiar. Comitetul, prezidat de Partenie Cosma, alături de care au fost Alexandru Roman, Ioan Raţiu, Septimiu Albini, Iuliu Coroianu, George Pop de Băseşti, Vasile Lucaciu, Teodor Mihali, Aurel Suciu, Aurel Popovici, Vasile Ignat, I. Coroianu şi alţii, a redactat *Memorandul* din 1883, înaintat la Budapesta de

o largă delegaţie românească. Urmarea a fost respingerea sa brutală şi târârea memorandiştilor într-un funest proces politic, în urma căruia fruntaşii români au fost întemnişaţi şi prigoniţi.

Generoasa şi larga sa activitate filantropică

Sub conducerea şi administrarea lui Partenie Cosma, *Banca Albina* a înflorit şi şi-a dobândit o largă notorietate în domeniu, cu multe filiale, acest lucru contribuind şi la sporirea prestigiului românilor ardeleni. În acelaşi timp, directorul ei a orientat politica bancară a instituţiei în concordanţă cu acţiunile de sprijinire a tot ceea ce era românesc în societate, Biserică, şcoală, cultură şi altele. În acest scop, a cultivat relaţii de colaborare apropiată şi prietenie cu personalităţi devotate cauzei naţionale şi care, dispunând de importante resurse financiare, se aplecau cu generozitate în acte de sprijinire a instituţiilor româneşti sau în ajutorări filantropice.

Aşa a fost cooperarea cu binecunoscutul mecena bihorean *Nicolae Jiga*, care la 30 septembrie 1870 a înfiinţat *Fundaţiunea Jigaiană din Beiuş, „spre cultivarea naţiunii române, pentru creşterea tinerilor gr.-ort. români care vor studia la gimnaziul şi şcoalele elementare din Beiuşiu, comitatul Bihor”*. La acest act, care a dat mari roade, a fost părtaş şi avocatul Partenie Cosma, ca mentor, după care el a administrat prin *Banca Albina* capitalul fundaţional, dirijând sumele ce s-au rulat către tinerii beneficiari şi informând regulat Comitetul parohial Beiuş despre sumele împărţite şi numele destinatarilor, precum şi despre împrumuturile favorizante făcute unor persoane nevoiaşe. 9

Un alt mare filantrop cu care Partenie Cosma a colaborat îndeaproape a fost moldoveanul *Vasile Stroescu.* Născut în familia boierului mare proprietar Vasile Ion Stroiescu, din ţinutul Hotinului, cu studii la Chişinău, Odessa, Sankt Petersburg şi Berlin, Vasile Stroiescu, poliglot şi om luminat, moştenitor al unei averi considerabile, a fost unul din cei mai mari mecenaţi ai vremii sale. A înfiinţat şi a finanţat zeci de şcoli în Basarabia şi Moldova, spitale, aşezăminte sociale şi bănci săteşti.

Vasile Stroiescu s-a arătat deosebit de sensibil şi faţă de greutăţile naţiunii româneşti transilvănene din monarhia bicefală, privată de drepturile şi libertăţile sale fireşti. A aflat concret despre situaţia acestora din scrierile lui Ioan Slavici, dar mai ales din relatările buanului său prieten şi colaborator Partenie Cosma. Apoi, vizitând mai multe oraşe şi sate din ţinuturile vestice ale Carpaţilor, a afirmat că Transilvania adăposteşte *„cea mai viguroasă parte a poporului român”*. 10

Şi multe instituţii româneşti din Beiuş au beneficiat de generozitatea filantropică a boierului V. Stroescu. Printre altele, acesta a donat suma de 50.000 de coroane pentru înfiinţarea la Beiuş a unei şcoli ortodoxe de fete, la fel cum aveau şi greco-catolicii, suportând mai bine de jumătate din costul lucrărilor de construcţie şi amenajare. De asemenea, a acordat timp de trei ani douăzeci de burse pentru elevii liceului din Beiuş, suma ridicându-se la alte 5 000 de coroane.

Începând cu anul 1912, câţiva ani la rând, Vasile Stroescu a dăruit până la 2000 de coroane elevilor gimnaziului ortodox beiuşan, toate aceste acte caritabile la îndemnul lui P. Cosma .

Prin aceeaşi intermediere cu rol hotărâtor, el a depus, cu mare discreţie, importanta sumă de 500 000 coroane valută aur la *Banca Albina,* pentru subvenţionarea acţiunilor naţionale şi culturale ale românilor de pe o arie vastă, care a cuprins Blajul, Bihorul, Aradul şi Banatul. Apoi, potrivit lui Sextil Puşcariu, a dăruit şi *ASTREI* aproximativ un milion de coroane.

Aceste acte filantropice ale celor doi apropiaţi prieteni şi patrioţi Vasile Stroiescu şi Partenie Cosma au fost o fericită continuare a jertfelor memorabililor mecenaţi bihoreni Emanuil Gojdu şi Nicolae Jiga, toţi fiind figuri luminoase de nobili oameni ai faptelor caritabile ce au sprijinit propăşirea naţiei române. 11

Participarea la Congresul Naţional Bisericesc din 1868

În miezul cauzei naţionale pentru care luptau fruntaşii români se afla şi Biserica, instituţie cu pondere majoră în viaţa şi societatea românească. Personalitatea providenţială a mitropolitului Andrei Şaguna a adus în acea vreme înnoiri fundamentale în organizarea şi administrarea Bisericii ortodoxe din Transilvania, în strânsă legătură şi cu propăşirea învăţământului şi ridicarea tuturor categoriilor sociale.

După eforturile biruitoare ale sfântului mitropolit timp de un deceniu şi jumătate pentru recunoaşterea oficială a ieşirii românilor de sub ascultarea canonică a Mitropoliei din Carloviţ şi restaurarea vechii Mitropolii a Transilvaniei, cu reşedinţa la Sibiu, act oficializat de împăratul Francisc Iosif, prin legea din 24 iunie 1868, Şaguna a pregătit minuţios legiuirile bisericeşti, menite să organizeze activităţile bisericeşti în toate sectoarele şi le-a prezentat pentru dezbatere şi aprobare unui larg for legislativ, *Congresul Naţional Bisericesc*, întrunit la Sibiu, între 19 şi 28 septembrie 1868. Congresul era format din câte douăzeci de clerici şi patruzeci de mireni din cele trei eparhii, Sibiu, Arad şi Caransebeş, împreună cu ierarhii lor. Din sânul lor a fost aleasă o comisie juridică specială de 27 de deputaţi care au lucrat la redactarea *Statului Organic*, o adevărată constituţie ecleziastică, şi care a avut un rol determinant în funcţionarea ulterioară a Bisericii mai bine de un jumătate de secol.

Din partea Episcopiei Aradului, care avea în jurisdicţie şi pe românii ortodocşi din Eparhia Oradiei, desfiinţată în sec al XVIII-lea, au făcut parte în acea comisie protopopul Simeon Bica, preşedintele Consistoriului din Oradea, protosinghelul Miron Romanul, preotul profesor de la Preparandia din Arad Ioan Rusu, iar dintre mireni Alexandru Mocioni, Vincenţiu Babeş, judecător, Partenie Cosma, avocat ş.a. Preşedinte a fost ales George Ioanovici, secretar de stat în Ministerul Cultelor, iar secretar Partenie Cosma. (12)

În şedinţa din 18 septembrie a Congresului, Partenie Cosma a prezentat un referat al Consistoriului mitropolitan, prin care se propunea punerea in discuţie a înfiinţării unor noi Episcopii transilvănene la Timişoara, Oradea şi Cluj, în concordanţă cu dorinţa mărturisită de însuşi Mitropolitul Andrei Şaguna, care a şi donat o sumă importantă de bani în sprijinul înfiinţării Episcopiei Oradiei. 13

Ratificat de împărat la 28 mai 1869, *Statutul Organic* a constituit un cadru juridic prin care Biserica Ortodoxă din Transilvania şi-a dobândit autonomia faţă de statul dualist austro-ungar în probleme bisericeşti, şcolare şi fundaţionale şi a creat o treaptă de pe care patrioţii români să poată urca mai departe în demersurile lor pentru neam.

La vârsta senectuţii

În anul 1884, Partenie Cosma s-a retras oficial din viaţa politică şi şi-a consacrat energiile şi priceperea propăşirii economice şi culturale a românilor prin *Banca Albina* şi *ASTRA.*

Urmărit permanent de oficialii maghiari, pe motiv că face politică iredentistă, a fost silit să se retragă de la *Banca Albina*. S-a aflat că la sfatul lui şcolile române periclitate cu închiderea au fost ajutate de mecenatul basarabean V. Stroiescu. Guvernul suspiciona că în realitate statul român dădea aceste ajutoare financiare, prin mijlocirea acoperitoare a lui Stroescu. Ajutoarele erau efectuate prin *Albina*, care şi ea a fost ameninţată cu desfiinţarea.

În aceste împrejurări, Partenie Cosma s-a retras şi după mai multe luni petrecute în România, s-a mutat din Sibiu la Călimăneşti. Acolo l-a găsit războiul, în 1914. Ajuns la bătrâneţe, a suportat calvarul armatei române în retragere, cu care a pribegit în Moldova, iar de acolo a ajuns cu familia prin Rusia. (14)

În vara anului 1918, a pribegit în Franţa, unde a activat, alături de Vasile Lucaciu, reîntors din SUA, şi de Octavian Goga, în *Consiliul Naţional al Unităţii Române,* constituit la Paris în 3 octombrie 1918, sub preşedinţia lui Take Ionescu. Acest Consiliu a fost recunoscut de aliaţii Franţa, SUA şi Italia ca reprezentant internaţional al intereselor României. (15)

În anul 1919 a venit din nou pe pământul Ardealului, alipit de acum ţării întregite. Beiuşul i-a dăruit o frumoasă răsplătire la bătrâneţe, alegându-l ca senator în primul Parlament al României Mari.

De-a lungul vremii a desfăşurat o amplă activitate publicistică, mai ales în domeniul economico-financiar, colaborând la *Telegraful Român, Gazeta Transilvaniei, Tribuna, Românul, Amicul Familiei, Concordia, Observatorul, Revista Economică, Calendarul Bihorului, Calendarul Poporului* şi altele.

După Primul Război Mondial, s-a impus problema reorganizării şi activizării *ASTREI*, în noile condiţii de libertate naţională. Ales ca preşedinte al Asociaţiei, Partenie Cosma iniţiază organizarea în toamna anului 1920, la Oradea, a unui *Congres al Despărţământului Bihor,* cu dezbateri şi conferinţe, însoţite de mari serbări populare în tot judeţul, spectacole teatrale, programe folclorice româneşti, dotate cu premii. Între conferenţiari au fost istoricul Nicolae Iorga, preotul şi scriitorul Ion Agârbiceanu,

rectorul Universității din Cluj, Sextil Pușcariu, și Mitropolitul Nicolae Bălan. Comitetul de Organizare a tuturor manifestărilor a fost condus de Aurel Lazăr. Cu acest prilej s-a fondat vestita revistă culturală bihoreană *Cele 3 Crișuri*. **16**

Vasta și laborioasa sa activitate în sânul *ASTREI*, apoi pe linie bisericească, școlară, filantropică și culturală, i-au atras în epocă numele de ***„mitropolitul laic al Bisericii Ortodoxe în Țara Bihorului”***. Iar Teodor Neș îl caracterizează pentru viitorime cu astfel de cuvinte: ***„Luptător naționalist, polemist cu un variat panopliu intelectual și retoric, sfetnic luminat în chestiunea de organizare a Bisericii ortodoxe, economist, constructiv și iscusit întemeietor de instituții financiare, un permanent protector al Asociațiunii ASTRA, P. Cosma și-a imprimat personalitatea în toate manifestările vieții noastre: naționaliste, culturale, bisericești și economice din Ardeal. Cele mai multe instituțiuni întemeiate în aceste vremi: Statutul Organic, Partidul Național Român, Banca „Albina”, Asociația „ASTRA” ș.a. i-au conservat încrustată efigia”***. 17

1. Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918,* Tipografia Diecezană Oradea, 1937, p. 128.
2. Idem, p. 131.
3. Idem, p. 132.
4. Petru E. Papp, *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și de jertfe,* Tipografia Doina, Beiuș, 1928, p. 39.
5. Petru E. Papp, *op.cit.,* p. 38.
6. Teodor Neș, *op. cit.* p.133.
7. Idem, p. 135.
8. Ioan Degău, Nicolae Brânda, *Beiușul și lumea lui, vol IV,* Editura Primus, Oradea, 2009, p. 861.
9. Titus Livius Roșu, *Nicolae Jiga (1790- 1870), un deschizător de drumuri în lupta pentru emanciparea românilor bihoreni,* Editura Cogito, Oradea, 2006, p.131.
10. Radu Românașu, *Vasile Stroescu (1845-1926), un model de viață filantropică,* în volumul omagial *Viorel Faur, Istoriografie, cultură și politică în Vestul României,* Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011, p. 263.
11. Ibidem.
12. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *O viață închinată Bisericii și neamului – Sfântul Ierarh Andrei Șaguna,* Editura Andreiana, Sibiu, 2012, p. 154.
13. Vasile Mangra, *Corespondență, vol. IV,* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2007, p. 183.
14. Petru E. Papp, *op. cit.,* p. 41.
15. Ioan Degău, Nicolae Brânda, *op. cit.,* p. 860.
16. Titus L. Roșu, *op. cit.,*p. 182.
17. Teodor Neș, *op. cit.,*p. 129.